

12.6.2019

EOAK/2782/2018

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Esittelijäneuvos Mikko Eteläpää

KIHLAKUNNANSYYTTÄJÄN MENETTELY

1 KANTELU

Kantelija arvosteli Lapin syyttäjänviraston kihlakunnansyyttäjän A:n menettelyä asian - - - käsittelyssä.

Kantelija oli ollut epäiltynä asiassa ja kantelijan avustaja oli pyytänyt, että A hankkisi esitutkinta-aineistoon kantelussa ja sen liitteissä mainitun Tullin valvontakuvan, joka kantelijan mukaan olisi vaikuttanut hänen syyllisyytensä arviointiin.

A oli ilmoittanut, että hänellä ei ole "valtuuksia määrätä poliisia tai tullia kyseistä kuvaa luovuttamaan" eikä kuvaa siten hankittu.

Sittemmin kuva on Tullin järjestelmästä poistettu eikä kantelija voinut käyttää kuvaa oikeudenkäynnissä eikä vedota siihen. Kantelijan mukaan A:n menettelyn johdosta hänen puolustautumismahdollisuudet asiassa heikentyivät eikä oikeudenmukainen oikeudenkäynti asiassa toteutunut.

Kantelija kirjoitti asiassa oikeusasiamiehelle jo aiemmin (EOAK/- - -), mutta syyteasian ollessa vielä tuolloin vireillä tuomioistuimessa, kantelua ei ryhdytty tutkimaan, koska vakiintuneen käytännön mukaan oikeusasiamies ei puutu sellaiseen asiaan, jossa muutoksenhaku on kesken tai johon voi vielä hakea muutosta.

Korkein oikeus päätti 4.4.2018, että kantelijalle ei myönnetä valituslupaa asiassa (- - -).

2 SELVITYS

Kantelun johdosta hankittiin kihlakunnansyyttäjä A:n selvitys ja Valtakunnansyyttäjänviraston lausunto.

3 RATKAISU

3.1 Tapahtumatietoja

Kantelija oli epäiltynä seksuaalirikoksesta, jonka tutkinnassa ilmeni, että hänen nimiinsä rekisteröity auto oli ylittänyt Suomen ja Ruotsin välisen rajan Tornion ja Haaparannan välillä 23.12.2014 klo 20.55 ja palannut Ruotsista Suomeen 23.12.2014 klo 21.54.

Kantelijan ja hänen avustajansa käsityksen mukaan mainituista rajan ylityksistä Tullin ns. Lipre-järjestelmään (*Rekisterikilpien ja konttien kuvaus- ja tunnistusjärjestelmä on rikosten estämiseksi, selvittämiseksi ja syyteharkintaan saattamiseksi tarkoitettu Tullin valtakunnalliseen käyttöön tarkoitettu pysyvä, automaattisen tietojenkäsittelyn avulla ylläpidettävä tietojärjestelmä, johon teknisessä valvonnassa Suomen valtakunnan rajanylityspaikoilla saatavat rekisteri- ja muut tunnistetiedot sekä teknisen valvonnan kuvat kulkuneuvoista ja konteista saadaan*

tallentaa) tallentuneilla kahdella kuvalla oli merkitystä kantelijan puolustautumiseen asiassa. Kuvia oli kantelijan mukaan käytetty esitutkinnassa, mutta niitä ei ollut liitetty esitutkinta-aineistoon.

Kantelijan avustaja pyysi syyttäjältä 18.12.2015, kun asiassa oli jo nostettu syyte, sähköpostitse asiassa lisätutkintaa, jotta syyttäjä pyytäisi Tullia tai poliisia luovuttamaan esitutkinta-aineistoon toisen mainituista kuvista. Pyyntöä perusteltiin sillä, että koska valokuva on olemassa ja se on helposti tuomioistuimeen saatavissa, niin se pitää olla näytettävissä tuomioistuimelle; ei ole riittävää, että todistajaksi nimetty poliisimies tulee kertomaan omia havaintojaan kuvasta.

Kihlakunnansyyttäjä A vastasi asiassa sähköpostitse samana päivänä: ”Kuva ei ole syyttäjän hallussa eikä minulla ole valtuuksia määrätä poliisia tai tullia kyseistä kuvaa luovuttamaan. Välitin viestin tutkinnanjohtaja [nimi].”

Kuva on poistettu 31.12.2015 Tullin järjestelmästä, koska tapahtuma-aikana voimassa olleen henkilötietojen käsittelystä Tullissa annetun lain perusteella kuvat poistettiin tiedon tallentumista seuraavan kalenterivuoden päättyessä.

3.2 Saadut selvitykset

Kihlakunnansyyttäjänä asiassa toiminut A kertoo selvityksessään, että kantelijalle oli kuulustelussa näytetty Tullin järjestelmään tallentunut kuva hänen käytössään olleesta ajoneuvosta. A kertoo, ettei ollut ennen kantelijan kuulustelua tietoinen, että kuvaa aiotaan näyttää. Esitutkinnassa kantelija ja todistajana kuultu poliisimies ovat olleet jossain määrin erimielisiä siitä, mitä kuvassa näkyy. Kysymys oli siitä, oliko kantelijan epäillyksi tekemän rikoksen asianomistaja kantelijan auton etupenkillä vai ei.

Jo esitutkintaan antamassaan loppulausunnossa kantelijan asiamies oli pyytänyt kuvan liittämistä esitutkintamateriaaliin, mutta tutkinnanjohtaja oli kirjannut esitutkintapöytäkirjan merkintälehdele, ettei kuvaa liitetä esitutkintamateriaaliin sen vuoksi, että kuva on tullilain nojalla salassa pidettävä.

A kertoo nostaneensa syytteen kantelijaa vastaan 12.8.2015 ja nimennyt muun ohessa todistajaksi edellä mainitun esitutkinnassa kuulustellun poliisimiehen todistusteemana tullin rajanylityskuvasta tehdyt havainnot.

A kertoo saaneensa marraskuussa 2015 tutkinnanjohtajalta puhelinoiton, jossa tämä kertoi kantelijan avustajan pyytäneen rajanylityskuvia käyttöönsä. A ja tutkinnanjohtaja päätyivät siihen, että tutkinnanjohtaja selvittää Tullilta, voidaanko kuvia luovuttaa ja mikäli Tulli antaa luvan, kuvat luovutetaan kantelijalle ja toimitetaan myös syyttäjälle. A:n mukaan tässä oli kysymys syyttäjän määräämästä esitutkintatoimenpiteestä; suullinen pyyntö liittää kuvat esitutkintamateriaaliin.

Jonkin aikaa tämän jälkeen tutkinnanjohtaja ilmoitti A:lle, että Tullin mukaan kuvia ei voi käyttää rikosprosessissa. A kehotti tutkinnanjohtajaa tekemään asiasta päätöksen ja jäi siihen käsitykseen, että tutkinnanjohtaja ilmoitti asiasta kantelijan avustajalle.

Sittemmin kantelijan avustaja oli sähköpostitse yhteydessä A:han edellä kerrotuin tavoin.

Kun A oli saanut tiedon, että kuvia ei saisi käyttää rikosprosessissa, hän luopui todistajaksi nimityn poliisimiehen kuulemisesta, jotta hänen kuulemisellaan ei kierrettäisi kuvien käyttökieltoa.

A kertoo, että ei määrännyt asiassa lisätutkintaa sen vuoksi, että hänellä oli tiedossa tullin ilmoitus kuvien käyttökiellosta oikeusprosessissa ja se että tulli kieltäytyi luovuttamasta kuvia osaksi esitutkintamateriaalia.

A katsoo, että oikeudenmukainen oikeudenkäynti asiassa ei ole vaarantunut syyttäjän toiminnan tai minkään muunkaan seikan vuoksi.

Valtakunnansyyttäjänvirasto toteaa lausunnossaan kantelijan osoittaneen, että kuvan ottaminen todisteeksi saattaisi vaikuttaa asiaan eikä siitä olisi aiheutunut asian laatuun nähden kohtuuttomia kustannuksia. A:lla olisi ollut esitutkintalakiin ja syyttäjälaitoslakiin perustuva toimivalta pyytää Tullia luovuttamaan kuva liitettäväksi esitutkinta-aineistoon. Se seikka, että LIPRE-järjestelmään on vahingossa tallentunut sellaista tietoa, jota järjestelmään ei saa tallentaa, ei Valtakunnansyyttäjänviraston mukaan tarkoita sitä, että kuva olisi todisteena rikosprosessissa hyödyntämiskelvoton.

Jos kuva olisi ollut salassa pidettävä, se olisi voitu varustaa asianmukaisin merkinnöin ennen esitutkinta-aineistoon liittämistä. Viime kädessä tuomioistuimien olisi ollut se taho, joka olisi tehnyt päätöksen todisteen hyödyntämiskelpoisuudesta, jos todisteen syntymistapaa (ei saa tallentaa) tai todistetta itseään (näkyvä kuljettajan kasvot) rasitti muotovirhe.

Valtakunnansyyttäjänvirasto toteaa, että syyttäjällä on laajat toimivaltuudet teettää asianosaisten pyytämiä esitutkintatoimenpiteitä ja saada jopa salassa pidettävää tietoa asian selvittämistä, syyteharkintaa ja tuomioistuinkäsittelyä varten. Laajoilla toimivaltuuksilla turvataan rikosasian asianosaisten oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Tämän vuoksi syyttäjän ei pitäisi säännöspohjaa tarkastamatta tyytyä toisen viranomaisen ilmoitukseen siitä, että tarvittavaa tietoa tai asiakirjaa ei voi käyttää rikosprosessissa todisteena.

Lisäksi Valtakunnansyyttäjänvirasto toteaa, että esitutkintalain 11 luvun 1 §:n mukaan asianosaisten pyytämistä esitutkintatoimenpiteistä kieltäytymisestä, silloin kun päätös voi vaikuttaa asianosaisten oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin, tulee tehdä kirjallinen päätös perusteluineen ja sovellettuine lainkohtineen.

3.3 Oikeusohjeita

Esitutkintalain 3 luvun 7 §:n 1 momentin mukaan asianosaisten pyytämät kuulustelut ja muut esitutkintatoimenpiteet on suoritettava, jos hän osoittaa, että ne saattavat vaikuttaa asiaan, ja jollei niistä aiheudu asian laatuun nähden kohtuuttomia kustannuksia.

Pykälän 2 momentin mukaan asianosaisten pyytämistä esitutkintatoimenpiteistä päättää esitutkinnan aikana tutkinnanjohtaja tai esitutkintalain 5 luvun 2 §:n 1 momentin nojalla syyttäjä. Kun asia on siirretty syyttäjälle, niistä päättää syyttäjä.

Esitutkintalain 5 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan esitutkintaviranomaisen on syyttäjän pyynnöstä toimitettava esitutkinta tai suoritettava esitutkintatoimenpide. Esitutkintaviranomaisen on muutenkin noudatettava syyttäjän määräyksiä, joilla pyritään turvaamaan asian selvittäminen 1 luvun 2 §:ssä tarkoitetulla tavalla.

Syyttäjälaitoksesta annetun lain 25 §:n 1 momentin mukaan syyttäjällä on salassapitosäännösten estämättä oikeus maksutta saada viranomaiselta ja julkista tehtävää hoitamaan asetetulta yhteisöltä virkatehtävien suorittamista varten tarpeelliset tiedot ja asiakirjat, jollei sellaisen tiedon tai asiakirjan antamista syyttäjälle tai tietojen käyttämistä todisteena ole laissa kielletty tai rajoitettu.

Tapahtuma-aikaan voimassa olleen henkilötietojen käsittelystä tullissa annetun lain (639/2015) 6 §:n (*Rekisterikilpien ja konttien kuvaus- ja tunnistusjärjestelmä*) mukaan rekisterikilpien ja konttien kuvaus- ja tunnistusjärjestelmä on rikosten estämiseksi, selvittämiseksi ja syyteharkintaan saattamiseksi tarkoitettu Tullin valtakunnalliseen käyttöön tarkoitettu pysyvä, automaattisen tietojenkäsittelyn avulla ylläpidettävä tietojärjestelmä, johon teknisessä valvonnassa Suomen valtakunnan rajanylityspaikoilla saatavat rekisteri- ja muut tunnistetiedot sekä teknisen valvonnan kuvat kulkuneuvoista ja konteista saadaan tallentaa. Lain 17 §:n mukaan tullilla saa luovuttaa henkilörekistereistään salassapitosäännösten estämättä tietoja, jotka ovat tarpeen (kohta 14) syyttäjille syyttäjälaitoksesta annetun lain 25 §:ssä säädetyssä laajuudessa virkatehtävien suorittamista varten.

3.4 Kannanotto

Syyttäjän keskeisimpänä tehtävänä on huolehtia siitä, että hänen käsiteltävänänsä olevassa asiassa rikosoikeudellinen vastuu toteutuu asianosaisten oikeusturvan ja yleisen edun edellyttämällä tavalla. Tehtävän hoitamisessa tulee toimia tasapuolisesti, joutuisasti ja taloudellisesti.

Vaikka syyttäjä syytteen nostettuaan on rikosasian asianosainen ja hänen tehtävänänsä on syytteensä toteennäyttäminen, syyttäjää velvoittava objektiivisuusperiaate edellyttää syyttäjän toimivan yleisen edun ja kaikkien asianosaisten oikeusturvan vaatimalla tavalla myös päätettyään nostaa asiassa syytteen.

Kynnys asianosaisen pyytämään toimenpiteeseen suostumiselle ei ole erityisen korkea. Se ehto, että on osoitettava, että tutkintatoimenpide saattaa vaikuttaa asiaan, täyttyy käsitykseni mukaan varsin helposti. Säännöstä ei voi tulkita niin, että saatavalla näytöllä tulisi olla jotenkin ratkaiseva tai olennainen merkitys.

Se, että kynnys asianosaisen pyytämään tutkintatoimenpiteeseen suostumiseen ei saa olla erityisen korkea yhdessä mainitun objektiivisuusperiaatteen kanssa edellyttää käsitykseni mukaan sitä, että syyttäjä ei suhtaudu asianosaisen pyytämiin lisätutkintatoimenpiteisiin syytteen nostamisen jälkeenkään kielteisesti tai pidättyväisesti.

Saadun selvityksen perusteella kihlakunnansyyttäjä A:n kielteinen suhtautuminen pyydettyyn lisätutkintatoimenpiteeseen on johtunut hänen saamastaan tiedosta siitä, ettei Tulli anna tarkoitettua kuvaa pyydettyyn tarkoitukseen.

Valtakunnansyyttäjänviraston lausunnossaan esittämin tavoin totean, että laissa ei ole säännöstä, joka kieltäisi LIPRE-järjestelmään tallentuneen tiedon käyttämisen todisteena, vaikka tieto olisi tallentunut järjestelmään henkilötietojen käsittelystä tullissa annetun lain 6 §:n vastaisesti – eli tiedossa olisi jotain muuta kuin rekisteri- ja muut tunnistetiedot sekä teknisen valvonnan kuvat kulkuneuvoista ja konteista.

Kysymys ei ole syyttäjälaitoksesta annetun lain 25 §:ssä tarkoitettusta tiedosta tai asiakirjasta, jonka antamista syyttäjälle tai käyttämistä todisteena olisi laissa kielletty tai rajoitettu.

Voin yhtyä Valtakunnansyyttäjänviraston lausunnossaan esittämään, että A:lla olisi ollut esitutkintalakiin ja syyttäjälaitoslakiin perustuva toimivalta pyytää Tullia luovuttamaan kuva liitettäväksi esitutkinta-aineistoon. A:n olisi toimivaltuuttaan käyttäen tullilta saamastaan kielteisestä vastauksesta huolimatta, mikäli kuva ei enää ollut poliisin hallussa, kuten oli ollut esitutkinnan aikana.

Vaihtoehtoisesti A olisi käsitykseni mukaan voinut syyttäjälaitoksesta annetun lain 25 §:n nojalla pyytää kuvaa suoraan Tullilta.

Mikäli kuvan käyttämisestä todisteena olisi ollut epäselvyyttä tai sen kohdalla olisi vedottu hyödyntämiskieltoon, asia olisi tullut saattaa oikeudenkäynnin yhteydessä tuomioistuimen ratkaistavaksi. Oikeuskirjallisuudessa on vastaavan kaltaisesta tilanteesta todettu, että jos kysymys todisteen hyödyntämiskelpoisuudesta olisi tulkinnanvarainen, ”toiminee syyttäjä parhaiten roolinsa mukaisesti vetoamalla todisteeseen ja jättämällä hyödyntämiskieltokysymyksen tuomioistuimen ratkaistavaksi” (Pasi Pölonen: Henkilötodistelu rikosprosessissa, s. 250).

Kuten Valtakunnansyyttäjänviraston lausunnossa on todettu, esitutkintalain 11 luvun 1 §:n mukaan asianosaisten pyytämistä esitutkintatoimenpiteistä kieltäytymisestä, silloin kun päätös voi vaikuttaa asianosaisten oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin, tulee tehdä pykälän mukainen kirjallinen päätös.

4 TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.4 esittämäni käsityksen virheellisestä menettelystä asiassa syyttäjänä toimineen A:n tietoon.

Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni hänelle.